

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертаційне дослідження

Камінської Анастасії Миколаївни

на тему: «Особливості використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Проблема пізнання людиною своєї природної сутності та розкриття свого потенціалу була актуальною з давніх часів. Сьогодні, в умовах соціально-економічних трансформацій та зростаючої соціальної напруженості, питання самопізнання та саморозуміння набуває особливої гостроти, оскільки його вирішення сприятиме не лише розвитку індивідуальності, реалізації потенціалу та відкриттю орієнтирів особистісного зростання, а й забезпечуватиме психологічне благополуччя особистості.

Науково-практичні досягнення та здобутки фахівців у пізнанні психіки особистості за допомогою візуалізованих художньо-малюнкових засобів дають підстави констатувати наявність прогалин у розкритті психолого-архетипного потенціалу репродукцій художніх творів у діагностико-корекційному процесі. Дисертаційне дослідження Камінської Анастасії Миколаївни є успішною спробою глибинного пізнання психіки суб'єкта методом активного соціально-психологічного пізнання з використанням візуалізованих авторських та неавторських художніх творів, викриваючи архетипність їх символіки.

Аналіз наукового апарату дослідження, широта та глибина опрацювання обраної проблематики дають змогу зробити висновок щодо адекватної методологічної підготовки автора, яка відбилась в обґрунтованості, виваженості та розкритті глибинного взаємозв'язку основних дослідницьких категорій. Свій науковий пошук дисертуантка цілком

правомірно спрямувала на розв'язання найбільш важливих як у теоретичному, так і в практичному аспектах дослідження – особливостях застосування репродукцій художніх творів у процесі глибинного пізнання та корекції психіки суб'єкта.

Завдання дослідження включали, зокрема: – розкриття методологічних основ використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта; – здійснення структурно-семантичного аналізу застосування авторських малюнків та репродукцій художніх творів в процесі активного соціально-психологічного пізнання; – виявлення ефективності використання репродукцій художніх творів у діагностично-корекційному процесі активного соціально-психологічного пізнання; – розроблення та представлення рекомендацій психологам за результатами дисертаційного дослідження.

Архітектоніка дисертації побудована за принципами надійності і достовірності, а також відзначається цікавими науковими результатами, надаючи окремим теоретичним викладкам самостійної наукової новизни та безпосередньої практичної значущості. На особливу увагу заслуговує зміст додатків, який є значним за обсягом (284 сторінки), де представлені не лише результати зведеніх даних таблиць та математичні розрахунки, а й стенограми глибинно-корекційної роботи з респондентами.

Вивчення тексту дисертації Камінської Анастасії Миколаївни, автореферату, публікацій дає підстави для висновку, що рецензована робота є результатом ґрунтовного дослідження автора щодо застосування художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта у широкому теоретико-методологічному та практичному контексті. Зокрема, у вивченні в психологічній літературі проблем пізнання психіки суб'єкта в її цілісності, виявів архетипної символіки в творчості, застосуванні художніх творів у глибинно-корекційному процесі.

Варто наголосити, що відповідні результати дисертаційного дослідження висвітлені в достатній кількості публікацій авторки й

представлені на низці міжнародних і всеукраїнських науково-практических конференцій та семінарів, а також у роботі малих груп Авторських шкіл академіка НАПН Т.Яценко (2010-2015 р.), що засвідчує неабияку активність дослідниці в презентації та популяризації власних наукових пошуків.

Безумовно цінним є те, що результати емпіричного дослідження впроваджені у навчально-педагогічний процес підготовки психологів Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету». Вони застосовуються у практиці роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка та ВНЗ Міжрегіональної Академії управління персоналом, що підтверджується відповідними довідками про впровадження.

Обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих здобувачкою, забезпечуються не лише адекватною теоретико-методологічною базою та застосуванням сучасних теоретичних підходів до аналізу застосування художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта, а й коректністю інтерпретації отриманих емпіричних даних.

Безперечним здобутком дисертантки є удосконалення діагностико-корекційного інструментарію емпіричного дослідження психіки суб'єкта в групі активного соціально-психологічного пізнання. Ранжування особистістю обраних репродукцій картин за значущістю дає можливість психологу оптимально вибудувати корекційну роботу.

Дисертаційне дослідження засвідчило можливість проекції індивідуальних змістів психічного на репродукцію художнього твору завдяки механізму проективної ідентифікації. Художнє полотно, обране діагностованим спонтанно, стає презентантом психічного через його «привласнення» та «оживлення» у процесі діалогічної взаємодії психолог–респондент. Воно також дає можливість дослідити ті аспекти психіки, які не піддаються безпосередньому спостереженню, проте визначають її змістову суперечливість, що має здатність проектуватися назовні.

Загалом здобувачкою було встановлено, що застосування репродукцій художніх творів полегшує об'єктивування тих аспектів психіки, які пов'язані з едіпальною залежністю і представлення яких має певні складнощі в авторській презентації у візуальну форму (власний малюнок). Цікавим також виявився той факт, що з-поміж художніх полотен, які застосовувалися у глибинно-пізнавальному процесі, найчастіше учасниками АСПП обиралися репродукція М.Періха «Мадонна Лаборіс» та полотна із шаховою символікою.

Порівняння символів, втілених в образи відомих художніх полотен та рефлексивно-авторські малюнки, дало змогу дисерантці констатувати спільність їх символіки. Тобто індивідуально-рефлексивна самопрезентація суб'єкта здійснюється за участю архетипу, який наповнюється індивідуально-неповторним змістом завдяки його інтеграції з внутрішніми індивідуалізованими тенденціями психіки.

Результати психокорекційної роботи у групах АСПП засвідчують діагностико-корекційну спроможність застосування художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта. Було констатовано позитивні загальноособистісні, індивідуально-особистісні та особистісно-професійні зміни, які стосуються внутрішньої гармонізації психіки учасників груп АСПП. У дослідженні зафіковані статистично значущі відмінності у показниках адаптивності між досліджуваними контрольної та експериментальної групи після проведення відповідної психокорекційної роботи.

Важливим результатом дисерантки вважаємо подані рекомендації психологам щодо застосування художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта. Зокрема, визначення підходів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта; основних аспектів у роботі з неавторськими та авторськими малюнками; специфіка ведення діалогічної взаємодії психолога та протагоніста; вимоги, що висуваються до психолога-практика.

Таким чином, запропоноване дослідження має вагому наукову новизну, теоретичну та практичну значущість. Оцінюючи роботу у цілому позитивно, вважаємо необхідним зупинитися на наступних зауваженнях:

1. У представлений дисертаційній роботі в процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта методом АСПП з використанням художніх творів, провідну роль відіграє архетип (як в процесі створення художніх образів, так і в процесі їх дешифрування). Проте застосування дисертанткою репродукцій художніх творів у діагностико-корекційній роботі зосереджено лише на вивченні проблеми впливу едіпальних залежностей суб'єкта на структурування його психіки та розширення можливостей її пізнання (про що свідчить значна кількість відповідного стенографічного матеріалу). Таким чином, виходить, що всі проблеми особистості в дорослому віці через наявність статевого потягу в дитинстві до батьків протилежної статі і прагненні фізично усунути батька однієї з нею статі (едіпового комплексу)? Проте сюжети пропонованих картин, котрі дозволяють протагоністу проектувати власний психологічний зміст та сприяють презентації його внутрішнього світу, в основі якого лежить внутрішня суперечність психіки, ймовірно зумовлена не лише переживанням едіпальної залежності (З.Фройд), а, припустимо, комплексу неповноцінності (А.Адлер), неуспішного вирішення психосоціальної кризи (Е.Еріксон), незадоволенні потреби в задоволенні та безпеці (К.Хорні) тощо.

2. Незрозумілим є обґрунтування вибірки дослідження щодо обраної фахової підготовки студентів та відмінностей у їх навчальних планах. Адже до складу експериментальної групи увійшли студенти 1-4 курсів психологічного факультету Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, які навчалися за спеціальністю «психологія» та «практична психологія» й проходили заняття в групах АСПП, контрольна група була утворена зі студентів 1-3 курсів Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, які навчалися за спеціальністю «соціальна педагогіка» і не проходили занять методом АСПП.

Відомо, що під час навчання студенти спеціальностей «психологія» та «практична психологія» вивчають різні терапевтичні напрями (арт-терапія, клієнт-центрована терапія тощо) та мають можливість долучитися до різних видів психокорекційних занять, що також буде сприятиме позитивному вирішенню їх особистісних проблем.

Вважаємо, що цікавим було б подати не лише загальну кількість учасників з високою та низькою адаптованістю в експериментальній та контрольній групах, а проаналізувати динаміку відкоригованості особистості серед студентів двох груп на різних етапах навчання.

Не дуже зрозумілим є також опис вибірки на сторінці 95, коли дисеранткою констатується висока ефективність глибинної психокорекційної роботи з використанням художніх полотен із шаховою тематикою щодо різноманітних проявів особистісної проблематики суб'єкта.

3. Зрозуміло, що в дисертаційній роботі було застосовано значну кількість репродукцій художніх творів. Проте автором було описано лише архетипну сутність художнього твору М.Періха «Мадонна Лаборіс» та подано її в узагальненому вигляді у творах із шаховою тематикою. Перелік решти художніх витворів мистецтва, їх автори та особливості архетипної сутності, які застосовувалися у діагностико-корекційній роботі та являють собою значну цінність для практикуючих психологів, зазначений дуже поверхово лише у додатках у вигляді стенографічного матеріалу.

Незважаючи на зроблені зауваження, дисертаційна праця Камінської Анастасії Миколаївни, є суттєвим внеском у загальну психологію, є надзвичайно цікавим, методологічно грамотним науковим дослідженням, що свідчить про глибоке розуміння автором обраної проблеми і високий рівень теоретичної та практичної підготовки дисерантки. Зміст автoreферату та публікацій адекватно відбиває основні положення дисертації. Дисертаційне дослідження відповідає паспорту спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Дисертаційна робота Камінської Анастасії Миколаївни «Особливості використання художніх творів у процесі глибинного пізнання психіки суб'єкта», є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» Затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 №423 до кандидатських дисертацій, а її автор Камінська Анастасія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Кандидат психологічних наук,

Т.В.Федотова